

Hvordan lærer russere at danne sammensatte ord på dansk? – erfaringer og udfordringer

Elena Krasnova
Sankt Petersborgs Statsuniversitet

1. Indledning

Sammensatte ord i dansk rejser mange spørgsmål i russisk dansk-undervisning. Som bekendt danner russisk sjældnere ord ved sammensætning end dansk. Derfor må man fra begyndelsen vejlede studerende i at danne nye sammensætninger med forskellige typer af semantiske forhold mellem første og andet led. Gennem hele studieforløbet præsenteres danskstuderende for mange øvelser, der kan hjælpe dem med at danne og forstå sammensatte danske ord.

Den rigtige oversættelse af sammensatte ord er også vigtig for tilegnelse af dansk; derfor viser vi vores studerende de redskaber, de kan bruge ud fra de grundlæggende teoretiske forudsætninger – når de ikke kan oversætte et sammensat ord. Vi analyserer forskellige konstruktioner og dermed forskellige muligheder for oversættelse.

2. Danskstudier ved Sankt Petersborgs Statsuniversitet

På uddannelsen i dansk ved Sankt Petersborgs universitet beskæftiger man sig med sprog, litteratur, kultur, historie og samfundsforhold. Det var Marianne Hansen, datteren af de store kulturformidlere Anna og Peter Hansen, der påbegyndte danskundervisningen i 1947. Nu har instituttet 4 fastansatte russiske undervisere og en udsendt lektor. Instituttet optager et hold studerende hvert andet år. Alle danskstuderende følger en standardiseret europæisk/Bologna-model med et fireårigt bachelorforløb og derefter mulighed for et yderligere toårigt masterforløb. Alle studerende har engelsk eller tysk som

sidefag. Danskstudierne på universitetsniveau er meget populære, og hver gang vi optager et nyt hold, er der 6-10 kandidater til hver plads. Der findes to andre universiteter i Sankt Petersborg, hvor man kan læse dansk – som sidefag på ”Regionale studier”. De fleste af vores studerende er 17-19 år gamle ved studiestart, de har alle sammen russisk som modersmål og har haft enten engelsk eller tysk i skolen – eller begge dele. Dansk bliver det tredje eller det fjerde sprog, de tilegner sig.

3. Sammensætning som orddannelsesmetode i dansk og russisk

På dansk er der ingen grænser for, hvor mange nye ord man kan danne ved sammensætning – til forskel fra russisk. Under sprogudøvelsen kan danskere løbende generere nye sammensatte ord uden problemer for kommunikationen, fordi selve situationen eller den bredere kontekst gør dem forståelige. Sprogbrugere er normalt i stand til at komponere dem forståeligt og at interpretere andres ad-hoc dannelser på en rigtig måde. Hvis en russisk danskstuderende prøver at være kreativ og skabe en lejlighedsdannelse, lykkes det ikke altid. Man må have erfaring med de produktive regler, som danske komposita dannes ud fra.

Problemer opstår også ved de etablerede ord. Der, hvor en dansker nemt danner en sammensætning, bliver det ofte til en tung konstruktion med genitiv og et par præpositioner hos en russisk danskstuderende, fx i stedet for at sige ”et træbeskyttelsesmiddel”, siger en russisk studerende ”et middel til beskyttelse af træ” og ”terrormistænkt” bliver til ”person, som er mistænkt for terror”. Det kan være svært at finde hjælp i ODS eller de tosprogede ordbøger til at opnå en forståelse af et sammensat ord eller en relevant oversættelse. Ordlisterne til de tosprogede ordbøger tager ikke altid hensyn til udgangssprogets orddannelsesmekanismer, i hvert fald ikke hvad angår sammensætningen.

I russisk bruger vi kun i begrænset omfang sammensætning som orddannelsesmetode. Der findes kun få produktive modeller: sammensætninger med verbalsubstantiv som andet led (кораблестроение – skibsbygning), sammensætninger med forskellige typer af forkortelser (колхоз – kolkhos). Gennem de sidste årtier er de nominale komposita, som er almindelige i dansk, begyndt

at udbrede sig i russisk (бизнес-класс – businessclass, интернет-магазин – internetforretning) – under indflydelse fra engelsk. Denne model er dog karakteristisk for en bestemt slags sprogbrug og er mest almindelig inden for forretningslivet og reklamebranchen.

Man kan sige, at der, hvor dansk skal bruge et sammensat ord, benytter russisk sig af andre muligheder. Som R. Jakobson sagde: “Languages differ essentially in what they must convey and not in what they may convey” (Jakobson, 1959).

Kompositaforskning er ofte baseret på den grundlæggende tanke, at der er mange universale træk ved sammensætning i forskellige sprog. Men sammenligningen af dansk og russisk viser, at reglerne for sammensætning kan variere meget fra sprog til sprog.

4. Centrale udfordringer for russiske danskstuderende

Den kontrastive analyse af dansk og russisk hjælper med at udpege flere områder, man må arbejde med i undervisningsforløbet: *stavning af sammensatte ord, udtale af sammensatte ord, dannelse af sammensatte ord, tolkning af sammensatte ord, oversættelse af sammensatte ord*.

For begynderniveauet har vi udviklet vores eget lærebogssystem specielt beregnet til russiske danskstuderende¹. Ud over de almindelige udtaleøvelser, tekster, dialoger, lytteøvelser, grammatiske øvelser og ordforrådsøvelser indeholder bogen øvelser, hvor vi arbejder med udfordringer i forbindelse med tilegnelsen af de basale sammensætningsregler.

I Danmark fokuserer man mest på problemet med særskrivning. Det ser ud til, at det ikke er det største problem for russiske danskstuderende. En analyse af 26 opgaver fra bachelor- og masterstuderende viser, at selv om der kan forekomme særskrivning, er det ikke en gennemgående fejl.

Den rigtige trykplacering i sammensætningen kan imidlertid være et stort problem, da russisk har andre trykregler i sammensætninger. De ”gamle” russiske modeller har tryk på sidste led (кораблестроение), de nye lån har lige tryk på begge led (бизнес-

¹ Dahl S., Gurova E., Krasnova E. & Zjarov B. *Lærebog i dansk for begyndere* (er blevet afprøvet på flere generationer af instituttets danskstuderende og udkommer i 2015).

пл'ан). De studerende er tilbøjelige til at overføre de russiske mønstre til danske sammensætninger, og man må arbejde konsekvent for at bekæmpe problemet.

Allerede fra lektion 3 præsenterer vi sammensatte ord for studerende. En af de mest typiske opgaver er at lave sammensatte ord og forklare deres betydning. Lidt senere i undervisningsforløbet præsenterer vi forskellige typer med fugeelementer eller uden dem. Disse øvelser kan hjælpe til at undgå særskrivning, men der kan på første og andet studieår stadigvæk være problemer med at finde ud af, om man skal bruge -s-, -e- eller #. En typisk øvelse for begyndere ser sådan ud:

Lav et sammensat ord uden fugeelementer og forklar dets betydning.

en skole + et fag =
at svømme + en lærer =
at spise + et bord =
at flytte + en mand =
en fest + en middag =
øl + en flaske =
et ord + en bog =
et køkken + en trappe =
et køkken + et skab =
at ligge + en stol =
at køre + en stol =
at lukke + en tid =

Lav et sammensat ord med e og forklar dets betydning.

fisk + en handler =
fisk + mel (et) =
mælk (en) + en flaske =
en dreng + tøj (et) =
en kylling + en mo(de)r =
ost (en) + en handler =

Lav et sammensat ord med s og forklar dets betydning.

et besøg + en tid =
et bibliotek + en bog =

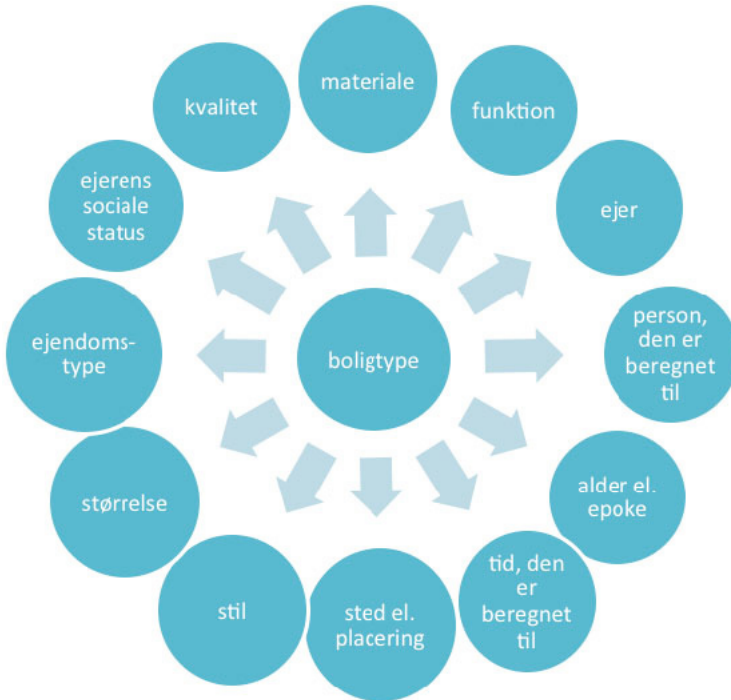
et universitet + et bibliotek =
en ungdom + et billede =
et gennemsnit + et menneske =
en middag + mad (en) =
en søndag + en skole =

Senere i studieforløbet (2. -4. studieår) går vi mere i dybden med forskellige typer af sammensætninger. Vi foreslår en række øvelser baseret på korpus-undersøgelse af semantiske forhold mellem første og andet led i forskellige grupper. Der bliver udarbejdet nogle skemaer med variable på første plads, som hjælper til at organisere information og huske forskellige typer af danske sammensætninger.

Hermed et eksempel på en gruppe sammensætninger: ”Møbler”.

1. del betegner	eksempler
materiale	glasskab, træseng
funktion	liggestol, skrivebord, operationsbord, opbevaringsreol
placering/sted	havestol, hospitalsseng
form	sækkestol, U-sofa
tid for anvendelse	sommermøbler, ferieseng
person, de er beregnet til	børneseng, gæsteseng
stil	rokokosofa, barokstol
ting, de er beregnet til	bogskab, vinreol
mærke, producent	Corbusier-stol, chesterfieldsofa, ikeamøbler
størrelse	minireol
en karakteristisk detalje	skuffemøbel, tremmeseng, baldakinseng
stof, som bruges til betræk	plyssofa, silkesofa
beliggenhed i rummet	underskab, overskab
m. m.	

Man kan også præsentere sammensætninger på en anden måde. Her er et eksempel på en gruppe: "Boligtype" (*glashytte, feriehytte, fiskerhytte, pensionistlejlighed, jernalderhytte, vinterbolig, bjerghytte, funkisvilla, højhus, ejerlejlighed, velhavervilla, luksuslejlighed m.m.*).

Sådan en tilgang visualiserer en sammensætningsmodel, men den er ikke uden fejl. På den ene side ser vi en vis forenkling. Selv i de mest 'gennemsigtige' ord kan variable være tvetydige. Fx i "et cafebord" – "lille, ofte enbenet og rundt bord som er almindeligt på caféer" (ODS) kan første led tolkes både som "beregnet til cafe" og "som befinder sig i cafe". Der sker en slags sammensmeltning af karakteriserende variable. Desuden kan denne forenklede model ikke forklare, hvilke mekanismer der går i gang i tilfælde af en ikke-regelbaseret orddannelse, bl.a. i elliptiske dannelser, hvor der ikke består nogen umiddelbart klar forbindelse mellem første og andet led, og som ofte

er baseret på en bestemt kontekst (mobilselskab, fyrværkerigrund, sneaflysning).

Men denne tilgang viser sig at være meget produktiv mht. tilegnelsen af nogle produktive regler og kan bruges som grundlag for mange øvelser, hvor de studerende i første omgang bliver præsenteret for et korpus-baseret skema, dernæst får til opgave selv at lave en korpusbaseret analyse af sammensætninger og til sidst får en oversættelsesopgave, hvor de skal omdanne russiske konstruktioner til danske sammensætninger. Disse øvelser gør det nemmere for dem at analysere og oversætte danske sammensætninger til russisk. Som bekendt kan den russiske oversættelse være 15-20 procent længere end den originale danske tekst – først og fremmest på grund af sammensætninger. Nogle gange er det en fordel at finde frem til en kortere, komprimeret oversættelse.

5. Konklusion

Betydningen af det konsekvente arbejde med sammensætninger i undervisningssammenhæng undervurderes ofte. Men et sæt praktiske øvelser baseret på en grundig analyse af veletablerede sammensætninger kunne for studerende med et af de slaviske sprog som modersmål være en fordel. Det kunne hjælpe dem til at blive bedre til at danne og tolke danske sammensætninger.

Litteratur

- Adams, Valerie (1973) *An Introduction to Modern English Word-Formation*. London: Longman.
- Bauer, Laurie (1983) *English Word-formation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Downing, Pamela (1977) On the Creation and Use of English Compound Nouns. *Language* 53, no. 4:810-842.
- Itkonen, Esa (2005) *Analogy as Structure and Process: Approaches in Linguistics*, Cognitive Psychology and Philosophy of Science. Amsterdam: John Benjamins.

- Jakobson, Roman (1959) *On Linguistic Aspects of Translation*. On Translation. Cambridge, MA: Harvard University Press:232-239.
- Levi, Judith (1978) *The Syntax and Semantics of Complex Nominals*. San Francisco and London: Academic Press.
- Marchand, Hans (1960) *The Categories and Types of Present-day English Word-formation*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Ryder, Mary E. (1994) *Ordered chaos: The Interpretation of English Noun-Noun Compounds*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Selkirk, Elisabeth O. (1982) *The Syntax of Words*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Szubert, Andrzej (2009) Bindeelementer i danske nominalkomposita. *Folia Scandinavica*, vol. 10.:237-244.
- Warren, Beatrice (1978) Semantic Patterns of Noun-noun Compounds (ser. *Gothenburg Studies in English 41*). Goteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

DDO = <<http://ordnet.dk/ddo>>.